

(2005) Domino 14, 5/05, 12-13

Nookracia pre 21. storočie

Host' a článok: Ladislav Kováč: "Nookracia"

Advokát diaboli: Egon Gál (filozof)

Úvod o VVS a diskusiách, čo je ich cieľom KLUB VVS

Diskusné fórum Klub VVS vznikol na pôde Výberového vzdelávacieho spolku (VVS), ktorý pôsobí od roku 1996 v Bratislave. Primárnym cieľom VVS je umožniť talentovaným univerzitným študentom vzdelávať sa v humanitných a spoločenských vedách na princípe interdisciplinarity a liberálneho vzdelávania. Prednášky a semináre sú orientované na premostovanie úzkych špecializácií aby študenti nachádzali zmysel a prínos v širokej mozaike ľudského poznania. VVS taktiež spoluvydáva časopis kritického myslenia *Kritika & Kontext*.

Klub VVS vznikol z iniciatívy filozofa Františka Novosáda a politológa Samuela Abraháma, pretože obaja pociťujú, že mnoho dôležitých myšlienkových iniciatív zostáva u nás bez odozvy, o mnohých problémoch sa nediskutuje. Predmetom diskusií sú výlučne texty na aktuálne témy uverejnené v slovenských periodikách. Úvodom do diskusie je stručná rekapitulácia hlavných téz autora, ktorú urobí moderátor diskusie. Druhý vstup je rezervovaný pre „advokáta diaboli“, ktorý by sa pokúsil formulovať protiargumenty. Až potom dostane slovo autor. Nasleduje debata v komornej atmosfére v sídle VVS na Dostojevskom rade č. 1. Informácie a kontakt: www.vvs.sk; www.kritka.sk; vvs@vvs.sk

Nookracia

Ladislav Kováč

Slovo 21.07.2004

Biológovia hovoria do politiky

Stojí veda mimo hodnôt? Je neutrálna voči morálnym a právnym prikázaniam a vyjadrovať sa k nim nie je v jej kompetencii? Nesú bádatelia zodpovednosť nielen za výsledky svojho výskumu, ale aj za ich využitie? Je v demokracii starostlivosť o veci verejné len povinnosťou politikov, ktorým občania zverili vo voľbách vládu nad sebou, alebo aj vedcov v tých záležitostiach, ktoré sú schopní expertne posúdiť? Možno vývoj bádania a jeho aplikácie kontrolovať a usmerňovať? Ak áno, kto to má robiť? Sami vedeckí pracovníci? Politici? Laická verejnosť? A či všetci dohromady? Staronové otázky. Doteraz bez jednoznačných odpovedí. Odpovede sú však naliehavo potrebné. Ony určia povahu 21. storočia. Zdá sa, že v ňom sa rozhodne, či a ako ľudstvo skončí. A ak neskončí, akým novým smerom sa bude jeho evolúcia uberať. (...)

Možnosti biológie prispieť ku kvalite života, ale aj k pochopeniu a riešeniu oných hlavných problémov, nie sú len či najmä v biotechnikách. Biológia nahromadila veľa poznatkov o ľudskej prirodzenosti, o spôsoboch, akými sa konštituuju a vyvíjajú spoločensvá živočíchov, o sebeckve a altruizme, o potenciáli k dobru a zlu, o dôležitosti emócií v ľudskom racionálnom konaní, o ľudskej potrebe mýtov a schopnosti transcendencie. Biológia by sa mohla stať centrálnou vedou v hľadaní odpovedí na otázky, ktoré si dosiaľ tradične - a možno

neúspešne - stavali kultúrne vedy. Práve na tieto možnosti biológie sa zamerala konferencia, ktorú Európska skupina pre vedy o živote zorganizovala v marci 2004 v Janove.

Moderná biológia a vyhliadky ľudstva

To bol názov janovskej konferencie. Stretli sa ne nej biológovia s filozofmi, kultúrnymi vedcami a literátmi. Prednášali a diskutovali za okrúhlymi stolmi v prítomnosti žurnalistov, pozvaných na konferenciu z celej Európy. Témy okruhov prednášok a diskusií dobre vyjadrujú náplň i poslanie konferencie: Biologické vedy a viera v pokrok. Výzvy a obmedzenia redukcionizmu v biologických vedách. Biologické vedy a demokracia. Veda a krásna literatúra: kultúrny produkt z biologických vied. Konferencia sa nezmohla na viac, než na analýzu situácie a na formulovanie otázok. Hlavné otázky, čo postavila, sú tie, ktorými začal tento článok. Konferencia nedospela, samozrejme, k odpovediam, na ktorých by sa všetci ujednotili. Zhoda bola v tom, že inštrumentálny redukcionizmus ako metódu skúmania nemožno stotožňovať s ontologickým redukcionizmom - zjednodušujúcim výkladom javov na jedinej, dnes v biológii najčastejšie molekulárnej úrovni. Ale ak napríklad biológ L. Wolpert prezentoval tradičné tvrdenie o hodnotovej neutralite vedy - podľa neho nie veda, ale iba technika je zviazaná s dobrom a zlom - viacerí účastníci mu oponovali. Podľa nich biológia a biológovia sa dnes nemôžu vyhýbať zodpovednosti. Proti tradičnému odvolávaniu sa na občanov, na ľud, "demos", ktorého väčšinovým názorom sa majú politici v demokracii vždy riadiť, viacerí poukazovali na to, že táto zásada, pochádzajúca ešte z čias antickej gréckej demokracie, dnes už platiť nemusí. Problémy súčasného sveta sú často tak zložité, že im laici nemôžu rozumieť, a preto by o nich ani nemali hlasovať. No ani štandardná zastupiteľská demokracia už asi nepostačuje. Hovorilo sa o návrhu jedného z členov talianskej vlády, že by klasický parlament mal byť doplnený o "hornú komoru", v ktorej by zasadali nie politici, ale nezávislí vzdelanci. Lenže ako má politik, na ktorom leží váha rozhodnutia, postupovať, ak ani naslovovzatí odborníci sa vo svojich expertných posúdeniach nezhodnú? Na koho sa má ešte obrátiť, ak radoví občania nemajú dost' znalostí, ale pritom na zásadné otázky, napr. na zavedenie GMO (geneticky modifikovaných organizmov), klonovanie, manipulácie s ľudskými embryami mu dávajú aj kvalifikovaní biológovia rozdielne, aj protikladné doporučenia? Hádám sa treba poučiť z toho, čo o povahe diania odhalila biológia. Biologická evolúcia využíva jedinou metódu, aby dospievala k "správnym" riešeniam: metódu skúšania a vyberania, techniku pokusov a omylov. Aj veda postupuje dopredu najmä tým, že skúša a vyberá. Možno treba túto metódu cieľavedome zaviesť do politiky. Hovorilo sa o tom, ako Dánsko robí pokusy s testovaním rôznych variantov hľadania zhody medzi názormi vedcov a verejnosti, na základe ktorej by potom politici mohli rozhodnúť o miere využitia biotechník, ale aj o aplikácii iných vedeckých poznatkov. Dosiahnutá úroveň vedeckého poznania by mala mať podstatný podiel v politických rozhodnutiach. Kedysi Platón vypracoval predstavu ideálnej vlády: mala to byť vláda skupinky filozofov, mudrcov - sofokracia. Vieme, ako v dejinách pokusy o takúto vládu končili - diktatúrami mocichtivých jednotlivcov. Čo je asi potrebné, je nie sofokracia (vláda mudrcov), ale nookracia (vláda znalostí): nie vláda zasvätenej hŕstky Dostojevského "Veľkých Inkvizítorov", ale kolektívna vláda nadosobného poznania, ktoré ľudstvo ako celok dosiahlo. Nookracia by mohla byť formou demokracie v 21. storočí: politické zriadenie, spočívajúce na systematickom sociálnom experimentovaní, ktorého pokusy by navrhovali a výsledky vyhodnocovali vedci, rovnako, ako to robia s pokusmi vo svojich laboratóriách. Na základe týchto predbežných skúšaní a po vyhodnotení výsledkov by potom občanmi zvolení a demokraticky kontrolovaní politici prijímali definitívne rozhodnutia. Európska únia, s pluralitou svojich inštitucionálnych štruktúr, predstavovaných jednotlivými štátmi a regiónmi, by sa mohla stať jedným veľkým sociálnym laboratóriom. Pionierom nookracie. (...)

Egon Gál: Dlhé roky sledujem články Ladislava Kováča, roky ma inšpirujú, niekedy provokujú a niekedy poburujú. Laco Kováč vo svojich filozofických a publicistických článkoch otvára veľké príbehy od života v savane po život v postmodernej spoločnosti, od myslenia baktérie po myslenie vedca a filozofa. Z takejto vtácej perspektívy téma svet a myslenie a život vyzerá ináč, ako keď sa na ne pozeráme zo zeme. Z tej vtácej perspektívy mnohé detaily unikajú a mnohé porovnania sú možné, s ktorými sa neviem stotožniť. Vybral som si vybral tri posledné články, ktoré si publikoval v Slove – jednak preto, že sa tiež venujem kognitívnym vedám, a jednak preto, lebo sú to veľmi zaujímavé a provokatívne články. Ku každému by som povedal jednu poznámku k jednej myšlienke, ktorá ma zdvihla zo stoličky. Začnime nookraciou - píšeš, že „Nookracia by mohla byť formou demokracie v 21. storočí: politické zriadenie, spočívajúce na systematickom sociálnom experimentovaní, ktorého pokusy by navrhovali a výsledky vyhodnocovali vedci, rovnako, ako to robia s pokusmi vo svojich laboratóriách“. Takéto experimentovanie sa už uskutočnilo, nacizmus a komunizmus sú dva takéto sociálne experimenty. Píšeš, že po filokracii/sofokracii by mala prísť nookracia, kde by „ecesgeberi“ boli vedci. Myslím si, že nookracia by bola ešte hroznejšia ako filokracia, lebo politika je remeslom kompromisu, remeslom možného, o ktorom prírodovedci nič nevedia povedať, lebo keby vedeli, tak by sme čítali v novinách a časopisoch články prírodovedcov vyjadrujúcich sa k aktuálnym politickým veciam. Také články nie sú.

Druhá vec – sám si písal, že človek je popperovský živočích, bytosť, ktorá dokáže experimenty robiť v mysli, že človek nemusí experimentovať v empirickom svete, ale môže si premyslieť experimenty a nemusí ich všetky realizovať. A podľa mňa tieto sociálne a politické experimenty (sám Popper písal, že nejestvuje žiadna možnosť predpovedať možnú politickú, sociálnu alebo historickú budúcnosť) sa odohrávajú vo verejnej diskusii, to znamená, že tá verejná diskusia, do ktorej by sa mali prírodovedci zapojiť a nezapájajú sa, by mala vytvárať akýsi priestor, v ktorom sa navrhuje politika. Spoločenskou povinnosťou vedcov by malo byť, aby boli súčasťou epistemického spoločenstva, teda spoločenstva, ktoré pomenováva skutočnosť, ktoré istým spôsobom vytvára myšlienkový priestor, v ktorom sa politika odohráva. Spoločenstva, ktoré pomenováva skutočnosť a rozlišuje medzi možným a nemožným, medzi uskutočniteľným a neuskutočniteľným, správnym a nesprávnym. Máme však skúsenosť, že nie je to bohviečo, ak vedci a filozofi a im podobní vstupujú do politiky. Ďalšie dva články sa týkajú kognitívnych vied. Už vyše 20 rokov publikuješ myšlienku, že veda nahradí alebo v mnohých veciach aj nahradila filozofiu a kognitívna veda nahradí epistemológiu. Toto pokladám za omyl. Kognitívna veda nikdy nemôže nahradiť epistemológiu z jedného jednoduchého dôvodu – kognitívna veda je o ľudských presvedčeniach, epistemológia je poznaní. Kognitívne vedy sa zaoberajú tým, ako sú konštituované ľudské presvedčenia, nie tým, či sú pravdivé alebo nepravdivé, zdôvodnené alebo nezdôvodnené. Kognitívna veda berie rovnako vážne presvedčenie o atómoch ako presvedčenie o démonoch a kladie si otázku, ako sú tieto presvedčenia konštituované a akým spôsobom ovplyvňujú naše správanie. Teda kognitívna veda nerozlišuje medzi vedeckým presvedčením a mýtickým presvedčením, obe berie rovnako vážne ako príčinu ľudského správania. Zatiaľ čo epistemológia sa zaoberá poznaním a poznanie definuje ako pravdivé, zdôvodnené presvedčenie. Epistemológia si kladie otázku, čo je pravdivé a zdôvodnené, čo je nezdôvodnené, čo je verifikovateľné.

Tretia poznámka - hovoríš, že kognitívna veda môže prevziať dnes funkciu akejsi vedeckej eschatológie. Tvoja eschatológia je apokalyptická, veda pre nás môže byť akousi prípravou na koniec ľudstva a prípravou na to, čo príde po nás. Za týmto tvrdením je myšlienka, že moderné technológie umelej inteligencie a neurovedy nám poskytujú také možnosti, že

vlastne vytvoríme akýsi syntetický alebo umelý život, ktorý nahradí náš nedokonalý život, ktorý je produktom náhodného prírodného výberu. Ten život, ktorý príde po nás, už nebude produktom náhody, ale našej zámernej produkcie, a tá naša zámerná produkcia nás nejakým spôsobom prekoná. Vidím to trochu ináč, myslím si, že všetky úvahy o posthumanizme postavili otázku, čo je to vlastne ľudské? Napríklad Stephen Hawking je dobrý príklad posthumánnej bytosti – je to zmes strojov a človeka. Veda nám umožňuje nahradzovať ľudské orgány, meniť mozog, meniť psychiku človeka a stojíme pred otázkou, kde sú tie hranice, kde ešte môžeme to, čo veda vytvorí, považovať za ľudské. Biológia tú otázku otvorila smerom opačným - kde sa začína to ľudské? Sám píšeš, že rozdiel medzi šimpanzom a človekom je minimálny, tam vlastne sa začína to ľudské. A dnes otázka znie, kde sa končí to ľudské? Či naozaj produktom tých klonovaní, umelej inteligencie, umelých orgánov tohto bude aj zánik ľudského a vznik niečoho nadľudského, alebo či pôjde o zdokonalenie toho ľudského? Verím, že to bude to druhé. Ale moje presvedčenie je rovnako nezdôvodnené a nezdôvodniteľné ako tvoje. Otázka teda stojí ináč ako si ju sformuloval. Čo je ľudské, čo je neľudské, čo je nadľudské a kto o tom rozhodne, máme právo meniť svoju ľudskú prirodzenosť, aj keď je to zmena k dobrému, kto rozhodne o tom, či takéto právo máme? Ty kladieš otázky, kto má rozhodovať o tom, akým spôsobom sa bude aplikovať veda, či majú o tom rozhodovať politici, vedci, laici alebo verejnosť? Týmito otázkami sa všetko začína, naozaj vzniká niečo nové, nová potreba novej morálky, nového poznania, vzniká veľa nového, ale žiadny koniec. O konci voľáča hovorili ľudia aj pri objave parného stroja.

Ladislav Kováč: Nepovažujem sa za filozofa. Svojím vzdelaním a profesiou som chemik, ktorý sa zaoberá skúmaním života prostredníctvom chémie, teda biochemik, alebo, ako sa dnes zvykne hovoriť módnejšie, molekulárny biológ. Posledných dvadsať rokov sa venujem aj kognitívnym vedám, ale zasa čisto z hľadiska chémie: na rozdiel od tých, ktorí si myslia, že mozog je počítač, v mojom chápaní mozog nie je ani hardware, ani software, ale „wetware“, chemické zariadenie, v ktorom prebieha obrovské množstvo chemických reakcií. Svoje znalosti prírodných vied aplikujem na problémy, ktoré považujem za dôležité, aj keď od chémie môžu mať dosť ďaleko. Tak si mi raz stalo, že som sa vyjadril k slovenským dejinám – spochybnil som niektoré naše národné mýty. Ozvali sa protestné hlasy: čo sa prírodovedec mieša do histórie! Lenže ja som vôbec nechcel pliesť sa do remesla historikom – vždy som zdôrazňoval svoj odpor k diletanstvu a potrebu dôslednej profesionality. To platí aj o mojom písaní o súčasnom svete, mimo iné aj o domácej a globálnej politike. A teda aj o demokracii a nookracii. Nemám ambíciu nahrádzať antropológov či politológov; ani ich vedy zredukovať na biológiu alebo dokonca chémiu.

Môj profesionálny život sa točí možno iba okolo hŕstky myšlienok. Hádám najhlavnejšiu z nich vyjadruje moje presvedčenie, že najväčší objav, akým bolo ľudstvo obdarené, urobil nie Kopernik, nie Newton, ale Charles Darwin. Objavil, že život na Zemi sa vyvíja, a že táto evolúcia sa deje mechanizmom prirodzeného výberu. To, čo sa nám v živej prírode zdá byť dokonalé, sa dá jednoducho vysvetliť – nevytvoril to so zámerom nejaký múdry Konštruktér, vznikalo to samo od seba, pod tlakom prírodného princípu, druhej vety termodynamiky, metódou pokusov a omylov. Vznikalo všetko možné, ale pretrvalo len to, čo ako-tak „pasovalo“ do prostredia. Svet je taký, aký je, len preto, že niektoré veci pretrvávajú a niektoré nie. U nás je potrebné neustále upozorňovať na to, že Darwinov výklad evolúcie akceptovala aj katolícka cirkev, ústami pápeža v roku 1996.

Takto, evolučným prirodzeným výberom, vznikol aj človek. Z biologického hľadiska nič mimoriadne: génov má človek len štyrikrát viac ako kvasinka, zhruba rovnaký počet ako myš a od šimpanzov sme svojimi génmi skoro na nerozoznanie. Nečudo: veď ešte pred nejakými

siedmimi miliónmi rokov sme mali spoločného predka. Až vtedy začalo postupné odlišovanie: šimpanzy ostali v konároch stromov v Afrike, náš priamy predchodca sa stal obyvateľom savany. Tam prirodzený výber vyformoval človeka do podoby živočicha sociálneho, uspôsobeného pre život v malých skupinách lovcov a zberáčiek, bojazlivého, precitlivelého na bolesť a vyhľadávača slasti. To, čo nás od šimpanzov, a všetkých iných živočíchov, zásadne odlišilo, sa objavilo v evolúcii možno len pred 50-30 tisíc rokmi: človek získal schopnosť hovorenej reči. Vtedy sa začala nová fáza evolúcie, ktorú nazývame kultúrnou evolúciou. Kultúrna evolúcia vytvorila civilizovaného človeka. Ona dala vznik vede, umeniu, technike, moderným politickým inštitúciám. Možno tento rýchly úspech viedol v európskom myslení ku zrodu jednej z najväčších ilúzií, akú značná časť ľudstva o sebe doteraz má: k presvedčeniu o neobmedzených možnostiach ľudského individuálneho rozumu. Táto viera začala už v gréckej antike a v osvietenstve 18. storočia dosiahla táto ilúzia svoj vrchol. V skutočnosti však sú možnosti nášho mozgu, a tým aj individuálneho rozumu, veľmi obmedzené; biologicky naďalej pasujeme iba do savany, do malých sociálnych skupín. V kultúrnej evolúcii nahromadili sme veľa poznania, veľa múdrosti; ale dialo sa to iba darwinovským mechanizmom skúšania a vyberania. Naprostá väčšina tejto múdrosti nie je vyjadrená v našich knihách, konceptoch, filozofických systémoch, ale je uložená v strojoch, nástrojoch, a tiež – a na to často zabúdame - v evolučne vypracovaných sociálnych inštitúciách. Jednou z ktorých bola demokracia. Inštitúcie sú ďaleko múdrejšie, než akokoľvek geniálny ľudský jedinec. Platónova predstava sofokracie, vlády mudrcov, ktorí budú na základe individuálnych úvah rozhodovať, nefunguje; skúsenosť komunizmu ukázala, čím končí: zločinmi a diktatúrou hlupákov. Idea nookracie nie je ničím iným, než návrhom preniesť do politického systému demokracie darwinovskú metódu skúšania a vyberania. Treba absolútne rezignovať na všetky predstavy platónovskej vlády mudrcov, nielen všemúdrych politikov, a nielen filozofov, ale aj vedcov, a namiesto toho otvoriť cestu pre tento typ experimentovania.

Gál: 99 percent súčasných sociálnych inštitúcií vo svete má pôvod v osvietenstve, a nie v evolúcii. Demokracia, parlament, osvietenstvo, to nie je Marx, to nie je individuálna racionalita, osvietenstvo je individuálna racionalita plus demokratické inštitúcie.

Kováč: Vidím to ináč. Evolučné inštitúcie, a s nimi aj spôsoby ľudského súžitia, sa formovali bez ľudských zámerov, evolučne, po stáročia. K náboženskej tolerancii v Európe sme sa dopracovali cez ťažké obete, náboženské vojny, pokusmi a omylmi. Krásne reči osvietencov by to neboli dosiahli. Rýchly politický vývoj Slovenska nám ukazuje to isté: to, že sú aj extrémni slovenskí politici stále viac schopní pristupovať na kompromis, nie je výsledkom múdrych rád, čo by sme im dávali novodobí intelektuálni osvietenci, ale darwinovského učenia. Neraz to bystro analyzovala politologička Soňa Szomolányi: po opakovaných tvrdých lekciách včasse či neskoršie politici v demokracii musia prísť na to, že konflikt je oveľa dražší, ako kompromis.

Hlas z publika: Nezaujateľmu pozorovateľovi prírodných vied sa poslednom desaťročí zdá, akoby biológia pomaly vytlačala fyziku z postavenia dominantnej prírodnej vedy. Fyzika sa dostala do tej pozície Einsteinovou teóriou, kvantovou mechanikou, jadrovou fyzikou, vynálezom jadrovej bomby, čiže možnosťou, že bola schopná ohroziť ľudstvo. Teraz mám občas dojem, akoby biológia vytlačala fyziku z jej postavenia najmä preto, že biológia sa dostáva do postavenia, akoby niektoré jej objavy, napríklad genómy, mohli ohroziť ľudstvo. Aj vám sa zdá, že v priebehu desaťročia môže biológia dospieť do takého štádia, že by mohla ohroziť existenciu ľudstva, alebo by mohla spôsobiť ľuďom obrovské straty? Ak poviete že nie, môj rešpekt voči biológii klesne.

Kováč: Biológia je hrozbou, netreba si pred tým zakrývať oči. Počiatkom 70ych rokov sa začali zavádzať metódy génového inžinierstva, génových manipulácií. Vtedy som tvrdil, že tie metódy sú tak zložité a tak náročné, že nebudú zvládnuteľné malou krajinou ako sme my, a dokonca aj niektorí moji sovietski kolegovia, vidiac slabosť ich vtedajšej ekonomiky, si mysleli, že ekonomicky na tieto techniky nemajú. Dnes sa týmto technikám nielen učia, ale ich aj robia naši študenti v rámci praktických cvičení. Dnes by si šikovný človek mohol zhotoviť rekombinantné baktérie, čo nesú gén pre smrteľný antrax, skoro doma v kuchyni. Toto neplatí o zhotovení atómovej bomby – na to stále treba zložité a veľmi drahé mašiny. Pravdepodobne je to len otázka krátkeho času, kedy teroristi začnú svet ohrozovať nie atómovými zbraňami, ale produktmi z laboratórií molekulárnych biológov.

Hlas z publika: Mnohé problémy modernej doby sú tak zložité, že neodborníci ich nevedia posúdiť. Napriek tomu sa veci naďalej rozhodujú väčšinovým hlasovaním; buď v parlamente v rámci zastupiteľskej demokracie, alebo priamo občanmi. Je demokracia stále ešte najlepšou formou prijímania rozhodnutí v zložitých otázkach?

Kováč: To je veľmi vážna a podstatná pripomienka. Keď sa v antickom Grécku riešila verejná záležitosť, hlasovali všetci slobodní občania; vtedy verejnému daniu každý aspoň ako-tak rozumel. Dnes je situácia naozaj iná. Keď sa pred pár desaťročiami rozhodovalo v Rakúsku o tom, či dokončiť stavbu atómovej elektrárne, ani politici, ani ekonómovia, ani jadroví vedci neboli jednotného názoru. Nechalo sa to teda na názor väčšiny občanov, vyjadrený v referende. V pomere 49% za, 51% proti, občania rozhodli: stavba elektrárne sa zastavila. Na základe čoho sa títo ľudia, bez znalosti jadrovej fyziky, ale aj rakúskej ekonomiky, rozhodovali? Slávny Churchillov výrok, že demokracia je najhorší politický systém, okrem všetkých ostatných, ktoré sú ešte horšie, je možno pravdou aj dnes – pretože nemáme konceptuálne sformulované ešte nevyskúšané alternatívy. Ale asi práve preto musíme takéto alternatívy skúšať v malých, povedal by som, laboratórnych rozmeroch. Európska únia má pre to predpoklady: každý štát, ba hádam každý región, by mohol slúžiť ako samostatné laboratórium testovania rôznych alternatív.

Novosád: Pýtam sa, či nepreceňujete možnosti vedy. Veda a technika nám poskytuje predovšetkým prostriedky, ale pokiaľ ide o ciele, presvedčenie, tam nám veda možno nevie povedať príliš veľa. O cieľoch je náboženstvo, filozofia, ideológia a zdravý ľudský rozum, ale nie veda. Toto sa týka aj školstva. My môžeme experimentovať, ale predsa len v pozadí rozhodnutia, ktorý experiment sa osvedčil, musí byť predstava o tom, aký má byť človek, a tam nám žiadna pedagogika, žiadna psychológia nepomôže. Máte pravdu v tom, že to, čo je nové, sú prostriedky, ale pokiaľ ide o ciele, sme tam, kde sme boli pred dvetisíc rokmi.

Kováč: Nie celkom súhlasím, že by sme v predstave cieľov neboli za dvetisíc rokov vôbec pokročili. Minimálne sme stratili utopistické ilúzie; a aj to je hodne. Veda je dnes sotva schopná, a možno nebude ani v budúcnosti, poskytnúť predstavu, akým by človek mal byť; má ale oproti antike podstatne viac znalostí o tom, aký je. To treba rešpektovať: ak naša ľudská prirodzenosť bola vyformovaná do dnešnej podoby miliardami rokov evolučného skúšania, nezmeníme ju zo dňa na deň úderom čarovného prútika. Ani výmenou vadných génov. Spoločnosť treba šiť na človeka takého, aký je, nie aký by mal byť. To platí aj o hľadaní optimálnych výchovných metód, a teda aj o školskej politike. V pedagogike, zdá sa mi z vlastnej skúsenosti, sú naše znalosti zatiaľ tak obmedzené, že najlepšie je vytvárať priestor pre pluralizmus, a teda pre testovanie alternatív. Ktorá sa ukáže najlepšou? Možno

žiadna; ale niektoré budú životaschopnejšie, teda viac vyhovujúce ľudskej prirodzenosti, iné menej.

Hlas z publika: Prečo si myslíte, že by vedci mali byť múdrejší, alebo vari lepší, ako ostatní ľudia? Neplynie to z vašej predstavy nookracie?

Kováč: Celkom iste nie. Stále ma mrzí, ako by aj Egon Gál to bol takto pochopil. Práve preto trochu schválne preženiem: kto strávil život vo vedeckej komunite, skôr by asi povedal, že vedeckí pracovníci ako konkrétni jednotlivci sú v priemere horší, ako iní, „obyčajní“ ľudia: sú často bezohľadne ctižiadostiví, závistliví, klebetní, bez širších kultúrnych záujmov. Preto idea nookracie je nie ideou vlády vedcov, ale vlády znalostí, získavaných a kumulovaných metódami skúšania a vyberania. Tam by vedci fungovali ako experti, nie ako vládcovia či normotvorci. O jednej veci sa však my, experimentálni vedeckí pracovníci, presviedčame každodenne: aká chabá je naša individuálna „pravda“, akokoľvek by sa nám javila evidentnou a nespochybniteľnou – akonáhle je pokusmi sfalzifikovaná, treba ju opustiť. Súhlasím s Egonom Gálom: aj diskusie sú formou experimentovania, vyvracania vadných hypotéz. Možno formou menej účinnou, ale všeobecne dostupnou. Preto je Novosádova a Abraháмова iniciatíva intelektuálnych diskusií na pôde Výberového vzdelávacieho spolku tak cenná. Bol by som rád, keby dnešná diskusia bola len jednou z takýchto mikrolaboratórnych udalostí, za ktorou budú nasledovať mnohé a mnohé ďalšie. A, videné darwinovsky, stále lepšie a podnetnejšie.